

MUZEOGRAFIA EUROPEANĂ: NOI TENDINȚE

Virgil Ștefan NIȚULESCU

Dispariția lui Kenneth Hudson¹, la sfârșitul anului 1999, a afectat întreaga comunitate muzeologică și, în primul rând, pe cei apropiați Forumului Muzeului European – aceasta fiind denumirea pe care fosta fundație a Premiului Muzeului European al Anului (actualmente, Societatea Muzeului European²) a adoptat-o în anul 1996, ca urmare a diversificării activității organizației, prin organizarea atelierele³ și a conferințelor publice anuale⁴, dar și a altor activități⁵. Ultimele trei ediții ale Premiului, care au fost patronate de fondatorul organizației au fost cele din 1997 (la care Premiul a revenit Muzeului Civilizațiilor Anatoliene, din Ankara), 1998 (când Premiul a fost câștigat de Centrul de Conservare, din Liverpool) și 1999 (când a fost obținut de Muzeul Francez al Cărților de Joc, din Issy-les-Moulineaux). Dovedind că este o organizație solid construită, Forumul a continuat să lucreze, reunind, de la an la an, tot mai mulți și mai prestigioși concurenți. Astfel, ediția din 2000 a fost adjudecată de Muzeul Guggenheim, din Bilbao, cea din 2001, de Muzeul Național al Căilor Ferate, din York, iar cea din 2002 de Biblioteca Chester Beatty, din Dublin.

Anul 2003 a marcat încheierea procesului de reorganizare a Forumului. Aflat, în continuare, sub patronajul Reginei Fabiola, a Belgiei, Forumul este condus, acum, de Sir Neil Cossons (președintele Patrimoniului Englez), în calitate de președinte (funcție care rămăsese neocupată, de la dispariția lui Hudson), și de un comitet prezidat de Wim van der Weiden (directorul Muzeului Național de Istorie Naturală din Leiden), din care mai fac parte Massimo Negri

(directorul Forumului), Ann Nicholls (administratorul Forumului), alături de alți 11 prestigioși specialiști⁶ - juriul care acordă Premiul. Rețeaua corespondenților naționali a crescut, acum, la 32 de persoane, din 24 de țări (unele țări au câte doi reprezentanți). Și numărul membrilor instituționali ai Asociației Forumului a crescut la 21, cei mai mulți dintre aceștia fiind muzee.

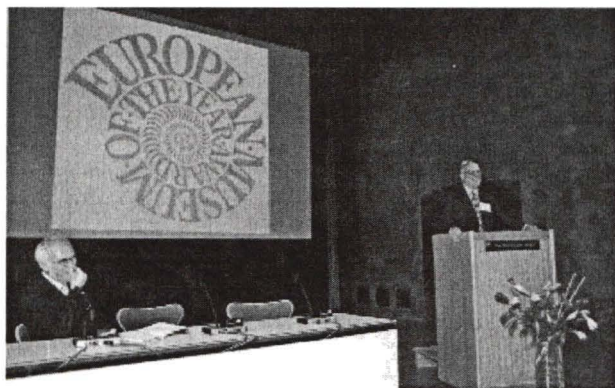
Ediția din 2003 a concursului european a reunit 51 de muzee participante, din 21 de țări, 37 dintre ele – din Belgia, Cehia, Elveția, Estonia, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Olanda, Regatul Unit, România, Spania, Suedia, Turcia și Ungaria – fiind nominalizate pentru „finală”.

Reprezentanții muzeelor participante și corespondenții naționali au fost invitați⁷ să ia parte la ceremonia acordării Premiului, la Copenhaga, în seara zilei de 17 mai. Ca în fiecare an, ceremonia a fost precedată de o serie de prezentări ale muzeelor participante, ca și de alte evenimente muzeale, care s-au succedat în zilele de 14 – 17 mai 2003. Gazda întregii manifestări a fost Muzeul Național, din Copenhaga. Timp de două zile,

1. Virgil Ștefan Nițulescu, *Kenneth*, în *Revista muzeelor*, an XXXVI, nr. 1 - 3 (238 - 240), 2000, pp. 231 - 234.

2. Am tradus, în acest caz, termenul englezesc *trust* prin „societate”, deși, în limba română nu există un echivalent exact. Este vorba despre un organism asociativ, cu scop nelucrativ, care este coordonat de un consiliu de administratori (*board of trustees*)

Massimo Negri și Sir Neil Cossons, la deschiderea reuniunii (foto: John Lee)

3. Atelierele, organizate cooperare cu autoritățile locale italiene, au drept scop pregătirea personalului muzeal de nivel managerial mediu. Prima ediție a atelierului a fost organizată la Bologna, în 1996, cu tema *Peisajul muzeului european și muzeologia în Europa*. Au urmat: *Calitatea publică în muzee* (Cortona, 1997), *Muzeele – creșe pentru noi idei* (Bertinoro, 1998), *Educația ca instrument muzeal* (Cortona, 1999), *Spiritul Europei* (Bertinoro, 2000), *Acces la patrimoniul european în muzee* (Monsummano, 2001)

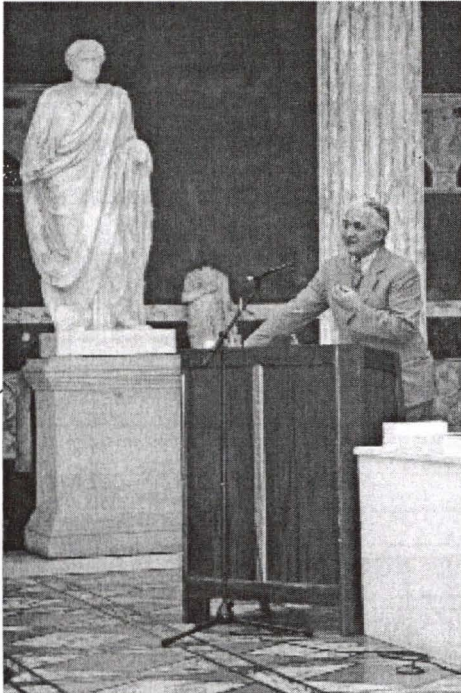
Charles Landry, susținând conferința Kenneth Hudson, cu tema *Muzeele, cu ce au ele mai bun*, la Noua Gliptotecă Carlsebrg, din Copenhaga (foto: John Lee)

directorii muzeelor nominalizate au răspuns tirului de întrebări ale moderatorilor (membri ai Comitetului Forumului). Discuțiile, atât cele „organizate“, cât și dezbaterile prilejuite de vizitele la Muzeul de Artă Modernă Louisiana, din Humlebaek, și la Noua Gliptotecă Carlsebrg, din Copenhaga, precum și prima conferința *Kenneth Hudson*, susținută de renumitul specialist britanic în politici culturale, Charles Landry, cu tema *Muzeele, cu ce au ele mai bun*.

Atât palmaresul concursului, cât și discuțiile din Danemarca, au evidențiat câteva tendințe care par să se accentueze, în ultimii patru – cinci ani, în muzeele europene. Primul premiant cunoscut a fost Parcul și Muzeul de Arheologie Laténium, din Hauterive (nu departe de așezarea elvețiană eponimă), care a fost nominalizat, de Comitet, pentru Premiul Consiliului Europei, acordat, după cum se știe, aceluși muzeu care a reușit, dintre toți concurenții, să pună cel mai bine în evidență „ideea europeană“. Acest

premiu fusese anunțat încă din luna aprilie și nu a stîrnit nedumeriri, muzeul fiind, în fapt, o investiție „solidă“⁸ în căutarea unei identități originare europene (cu cât mai veche, cu atât mai „neutră“ culturalicește!). Juriul a încercat, ca în fiecare an, să alcătuiască un palmares echilibrat – fapt care, evident, nu avea cum să mulțumească pe toată lumea, și trebuie spus că nu au lipsit, nici aici, aluziile la o anumită „corectitudine politică“ în acordarea mențiunilor, mai ales. Astfel, acestea au revenit Centrului Kierikki pentru Epoca Pietrei, din satul finlandez Yli – Ii⁹, Muzeului Goulandris pentru Istorie Naturală (localizat în Centrul Gaia pentru Cercetare și Educație în Domeniul Mediului, din Kifissia – localitate aflată, practic, în periferia Atenei), Muzeului Dunării din Esztergom (de fapt, un muzeu al Admirstrației Apelor Maghiare), Muzeului Național de Antichități din Leiden, Centrului CosmoCaixa (din localitatea Alcobendas, aflată în marginea Madridului) și Expoziției Holocaustului, din cadrul Muzeului Imperial al Războiului, din Londra. Premiul Micheletti, care răspîndește cel mai valoros muzeu tehnic, a fost acordat Muzeului Industrial al Orologeriei din orașelul german Villingen – Schwenningen. În fine, Premiul Muzeului European al Anului a fost obținut de celebrul Muzeu Victoria și Albert, pentru noile sale Galerii Britanice.

Muzeele și expozițiile vizitate în Danemarca au oferit, în mod neașteptat, poate, un avantaj destul de diversificat de realizări muzeografice, în ton cu peisajul european. Astfel, în timp ce una dintre vizitele programate a inclus prăfuita expoziție permanentă a Muzeului Regal Danez al Arsenalului (chiar dacă muzeul a început să facă eforturi vizibile să își schimbe înfățișarea, prin expoziția dedicată războaielor danezo – suedeze din 1563 - 1720), iar, pe de altă parte, la hamletianul castel Kronborg, din

Helsingfôr, se putea vizita eclectica expoziție permanentă a Muzeului Maritim Danez, participanții au putut aprecia permanentul efort de înnoire a unor muzee foarte bine cunoscute, de altfel, dar care nu se mulțumesc cu statutul câștigat. Astfel, Noua Gliptotecă Carlsebrg¹⁰ și-a schimbat radical expunerea, aducând-o la standardele muzeotehnice actuale, mai ales, pentru sălile dedicate picturii franceze, de la David la Bonnard – excedând, prin chiar patrimoniul găzduit, scopul inițial al muzeului, spre deliciul publicului avizat.

Muzeul de Artă Modernă Louisiana – care ne-a permis vizitarea expozițiilor temporare din creațiile semnate de Louise Bourgeois și Arnold Newman – se afla în plin proces de extindere, prin construirea unei noi aripi. În fine, imensul Muzeu Național vernisase, cu puține zile înaintea evenimentului creat de Forumul Muzeului European, o expoziție apreciată, de toți participanții la manifestare, drept o realizare extraordinară, dovedind că, la nouă ani după câștigarea Premiului Muzeului European al Anului, rămîne un muzeu avînd capacități novatoare deosebite: *Trofeele victoriei. Prăzi de război din mlaștinile daneze ale Epocii Fierului*. Subintitulată *O expoziție despre război și societate în umbra Imperiului Roman*, creația muzeo-grafilor danezi și-a propus să descrie o fațetă a „Nordului”, aflat, din toate punctele de vedere, în umbra imperiului. Un proiect pregătit, cu răbdare, vreme de doi ani, și care a costat echivalentul a 2 milioane euro, s-a dovedit a avea toate attributele unei expoziții permanente: documentare monografică excepțională, scenografie impresionantă, catalog tipărit în condiții impecabile, valoare deosebită a exponatelor.

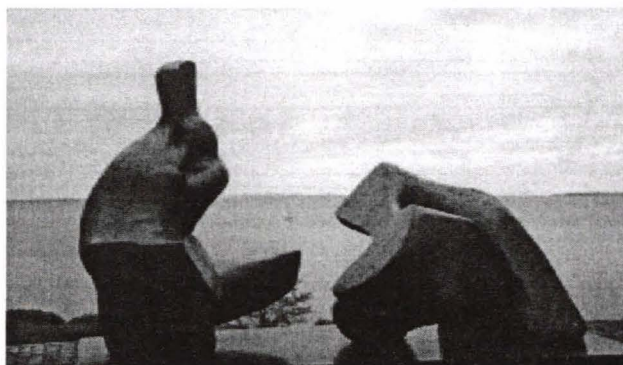
Totuși, expoziția se va încheie după doar un an. Organizatorii speră ca timpul să fie suficient pentru amortizarea cheltuielilor.

Revenind la participarea din acest an la competiția europeană, putem spune că, asemenea muzeelor daneze, muzeele de pe întregul continent se află într-o continuă mișcare, în căutarea unor soluții muzeografice cît mai adecvate pretențiilor publicului. Viteza acestei mișcări, ca și amplitudinea ei, depind, însă, de cel puțin trei factori: forța financiară a muzeului sau a organismului de tutelă, experiența managerială a conducerii muzeului și imaginația creatoare a personalului angajat (permanent sau, din ce în ce în mai mare măsură, temporar, pentru realizarea unor proiecte). Astfel, a fost evident că un muzeu precum atît de originalul Muzeu al Uleiului de Măslină de pe Dealurile Sabine, creat de Sveva Di Martino într-un sat cu 900 de locuitori, chiar dacă a reușit să fie nominalizat, nu avea cum să își compare realizările cu o adevărată uzină muzeografică cum este CosmoCaixa, în spatele căreia se află una dintre cele mai mari bănci spaniole. De altfel, a fost evident, pentru toată lumea, că însuși muzeul cîștigător a beneficiat de o finanțare mai mult decît generoasă, făcînd extrem de dificilă orice stare de competiție. Pe de altă parte, numai banii nu sînt suficienți. Este nevoie de inspirație în alegerea temelor, de sondarea permanentă a interesului publicului.

Muzeul Victoria și Albert, de exemplu, în Galeriile Britanice, deschise în noiembrie 2001, expune o

și *Muzee la rîspîntie: intîlniri cu alte culturi* (Parma, 2002), anul acesta, atelierul fiind organizat la Parma, cu tema *Diaspora europeană*. La unele dintre aceste ateliere au participat și muzeografi din România, între care, Ioana Coșereanu și Dan Jurnăr (de la Muzeul Literaturii Române din Iași), Liliana Passima (de la Muzeul Țăranului Român) și Lăcrămioara Boroș (de la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie „Julian Antonescu”).

Sculptură de Henry Moore (autorul statuetei *Oul*, care constituie trofeul transmisibil acordat de Forumul Muzeului European), pe gazonul Muzeului de Artă Modernă Louisiana, din Humleback (foto: Virgil Ștefan Nițulescu)

Membrii
Comitetului
Forumului
Muzicului
European
(foto: John Lec)

4. Acestea
datează din 1993
și textul multora
dintre ele poate fi
citit și pe Internet
(în engleză), la

adresa
[http://www.hdg.de/](http://www.hdg.de/Final/eng/page506.htm)
[Final/eng/page506.htm](http://www.hdg.de/Final/eng/page506.htm). Dintre

cele mai recente
teme amintim:

*Arta într-un
muzeu local*
(susținută de Udo
Gösswald, la

Tuusla, în 1997),

*Sint muzeele
municipale*

depășite?
(susținută de

James Barnes la
Stockholm, în

1998),

*Educatorul
imperial – o nouă*

rasă de muzeu?
(susținută de

Wim van der
Weiden la

Dublin, în 1999),

*Muzeele
industriale în*

noul mileniu
(susținută de Neil

Cossons la
Brescia, în 2000)

etc.

colecție de artă și design care traversează patru secole de creație (XVI – XIX). Piesele de rezistență (pupitrul de scris al lui Henric al XVIII-lea, costumul de mire al lui Iacob al II-lea) sînt dublate de modele reprezentative pentru vestimentația și mobilierul epocilor traversate, printr-o expunere ce îmbină reconstituirile interioarelor specifice diferitelor medii sociale, în perioade distincte, cu cele mai recente inovații tehnologice în materie de iluminat și proiecții audiovizuale.

Într-adevăr, se pare că publicul contemporan este atras, mai ales, de reconstituiri (reale sau virtuale) capabile să îi ofere senzații cît mai apropiate de „viață”. Vitrinele cu obiecte înșirate, în poziții simetrice, ca în magazinele de cosmetice, nu prea mai sînt apreciate. Expozițiile muzeale nu se mai află în concurență doar între ele ci, mai ales, cu noile medii de informare. Adevărații concurenți ai muzeului contemporan sînt ordinatorul – cu incredibilele sale aplicații, capabile să simuleze cele mai cunoscute bătălii din istorie, să reproducă orice operă de artă sau să expliciteze orice fenomen fizic ori chimic –, televizorul (cu zecile de canale, din care, cel puțin cinci-șase sînt dedicate domeniilor de care se ocupă, preponderent, muzeele: știință, artă și istorie), cinematograful (o aberație cu pretenții de „film istoric”, fie că este vorba despre americanul

Braveheart sau despre românescul *Oglinda*, poate influența în mai mare măsură conștiința istorică a publicului decît orice muzeu de istorie) și parcul de distracții. Toate acestea oferă modalități plăcute de petrecere a timpului, în condițiile în care unele dintre ele adaugă și destule informații, foarte atrăgător „ambalate”. Ceea ce oferă, în primul rînd, toate aceste „atracții” este mișcarea. Ceea ce oferă multe dintre muzeele românești, din păcate, încă, este imobilismul. Or, concurența muzeelor românești nu o mai constituie alte medii, la fel de imobile ca și ele, ci tocmai cele care atrag prin viteză, ritm și „culoare”. S-ar putea obiecta că muzeele de știință, de exemplu, ar trebui să fie mai „serioase” – adică, sufocate de instalații și obiecte de cele mai diverse forme, pe cît de vechi, pe atît de inexpresive. Directorul celui mai apreciat muzeu de știință, în această competiție – Centrul CosmoCaixa –, susținea, de exemplu, că muzeul de știință tipic avea, pînă acum, mulțime de obiecte în vitrine, dar nu era capabil să explice nici un fenomen. Noul muzeu de știință așază obiectele în depozite și „expune” fenomenele. Acestea, prin mișcare, mai ales, dar și prin modalitățile ingenioase de concretizare, atrag publicul.

Unul dintre directorii unui muzeu premiat – Michel Egloff, de la Parcul și Muzeul de Arheologie Laténium – spunea că muzeul ideal trebuie să ofere vizitatorilor 50% cunoaștere și 50% vis, iar crearea amintitului Muzeu al Uleiului de Măslină de pe Dealurile Sabine adăuga – în spiritul ideilor lui Walter Benjamin – că muzeele sînt catedralele lumii contemporane. Plutind între spații onirice și spații sacre, muzeele de astăzi sînt, totodată, adevărate cărți de povești. Muzeul Nobel, din Stockholm, de exemplu, nu își asumă decît „umilul” rol de povestitor al vieții celor 747 de cîștigători, de pînă acum, ai Premiului Nobel. Muzeul în cauză nu își propune

mai mult, dar fiecare poveste este, în sine, un exponat de muzeu, iar publicul pare a fi fermecat de calitățile acestei Șeherezade contemporane (judecând după popularitatea muzeului). Practica dovedește că, în muzeistică, nu există teme majore și teme minore, dar și că „frumusețea” temei nu este esențială pentru succesul muzeului. Holocaustul, de exemplu, este o temă care este suficient de respingătoare pentru a considera că publicul nu își va dori să își umbrească orele libere, vizitând un muzeu al ororilor. Și totuși, nu înclinația spre morbid a determinat peste 600.000 de oameni să se îngrămădească în recent deschisa Expoziție a Holocaustului, din cadrul Muzeului Imperial al Războiului, în doar primele două luni de la vernisaj! Un muzeu de istorie se dovedește a fi un muzeu cu mare succes la public, tocmai pentru că nu încearcă să „predea” istoria, ci s-o povestească, s-o apropie, s-o „umanizeze”.

Adeseori, muzeele învechite, didactice, sînt comparate cu manualele. Cine știe cum arată un manual de gimnaziu sau chiar de liceu dintr-o țară ca Regatul Unit sau Franța, de exemplu, știe că această comparație este nefericită. Respectivul manual pot fi cu mult mai atrăgătoare, uneori, decît o sală de muzeu, cu o mulțime de obiecte, așezate anodin în vitrine identice și cu etichete numerotate de la 1 la 100. Tocmai acest din urmă gen de muzeu este cel care, din păcate, se regăsește, din plin, în județele României. Poate tocmai de aceea, muzeele românești care, peste ani, au luat parte la concursul organizat de Forumul Muzeului European au fost atît de puține (pentru că au fost cele care nu s-au supus șablonului amintit), comparativ cu cele din alte țări aflate în aceeași poziție geopolitică (Cehia, Ungaria, Slovenia, Letonia și Rusia, mai ales). E drept, în pofida numărului mic de participări, prezențele românești au fost, în general, bine apreciate de juriu.

Spre cîntea lor, specialiștii din Muzeul Național de Artă al României – care a luat parte la competiția din acest an – au dovedit că sînt capabili să gîndească un muzeu de nivel european, fapt care a fost de natură a apropia foarte mult muzeul bucureștean de obținerea unei importante distincții. Din păcate, forța financiară redusă a muzeului românesc și lipsa unui personal la fel de numeros și de îngust specializat (consecință, din nou, a resurselor financiare modeste), ca în marile muzee de artă europene, nu au putut fi compensate cu nimic. Pentru a suplini aceste lipsuri, Muzeul Național de Artă al României ar fi trebuit să producă o expunere cu totul revoluționară – ceea ce el nu și-a propus, încercînd, în schimb, să își găsească locul firesc printre galeriile de referință ale continentului (obiectiv care, precizez, în opinia membrilor juriului, a și fost atins).

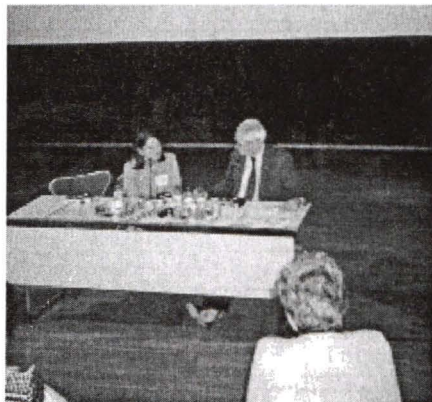
Ceea ce putem spune, la judecata palmaresului, este că tendința începută în anul 2000, prin premiarea Muzeului Guggenheim, din Bilbao, s-a consolidat. Este și ceea ce a subliniat Wim van der Weiden, atunci cînd l-a citat pe muzeologul Keith Thompson, cu predicția: „În viitor, nu muzeele vor fi definite prin colecțiile lor, ci colecțiile, prin muzeele lor”. Cu alte cuvinte, aceeași colecție de obiecte poate oferi, practic, n soluții muzeografice celor care o „pun în pagină”.

5. Informații suplimentare se pot afla de la <http://www.europeanmuseumforum.org>.

6. Jean-Jacques Bertaux, Thomas Brune, Taja Vovk, Čepič, Andrew Durham, Mihail Gnedovsky, Lola Mitjans, Ulla Keding Olofsson, Maritta Pitkänen, Hermann Schäfer și Hans R. Woodtli.

7. Participarea mea, în calitate de corespondent pentru România a fost posibilă datorită sprijinului generos oferit de S.C. JT International (Romania) și de Forumul Muzeului European, cărora le adresez mulțumiri și pe această cale.

8. Realizarea propriu-zisă a muzeului a costat 32 milioane franci elvețieni. La concursul (internațional, participat 47 de proiecte!

Roxana Theodorescu, directorul general al Muzeului Național de Artă al României, și Hermann Schäfer, în timpul prezentării muzeului (foto: Virgil Ștefan Nițulescu)

9. Această investiție în mediul rural a fost ridicată cu „doar” 5 milioane de euro.

10. Fondatorul muzeului, berarul Carl Jacobsen (1842 – 1914) a botezat colecția dăruită de el municipalității Copenhagăi și statului danez, după numele fabricii de bere pe care a înființat-o. Aripa nouă a clădirii datează din 1996.

11. De exemplu, unul dintre muzeele participante la concurs, celebrul Topkapý, obține venituri anuale de 10 milioane dolari SUA, numai din vizite, din care 3 milioane rămân în buzunarul instituției.

Aceeași colecție poate fi reșezată, la infinit, în formele cel mai diverse, adică, în muzee, asemenea unei piese antice care poate fi pusă în scenă, în cele mai diferite moduri și în toate epocile istorice.

Muzeele „spectaculoase”, care atrag mulțimi de vizitatori prin doar simpla lor prezență fizică în spațiul construit, sînt cele pe care se pune mare preț. Ele necesită investiții uriașe, e drept; dar, dacă aceste investiții sînt bine gîndite, muzeul

poate deveni, chiar, o afacere lucrativă, asemenea oricărei alte societăți comerciale¹¹. Numai că profitul cultural, extrem de greu comensurabil în bani, este cel care face diferența. În goana după primul tip de profit, cei mai neatenți s-ar putea să îl piardă pe al doilea, și atunci investiția lor se numește, mai degrabă, bilci. Atunci, însă, cînd se mizează, în primul rînd, pe profitul cultural, cel pecuniar vine de la sine. Vom avea, atunci, un muzeu demn de secolul XXI.

ABSTRACT

The European Museum Forum has been reformed after it's founder, Kenneth Hudson, has passed away, in 1999. The author explains the new structure of the organisation and describes the 2003 results of the European Museum of the Year Award scheme. The main distinction was awarded, in Copenhagen, to the Victoria and Albert Museum (for the

new British Galleries), while special commendations and other awards were offered to museums from Finland, Germany, Greece, Hungary, the Netherlands, Switzerland and UK. Romania was represented by the National Art Museum of Romania, which was highly appreciated for it's new European and national galleries.